

T I M I Ș O A R A 7 0 0

ȘAPTE VEACURI
DE EXISTENȚĂ
DOCUMENTARĂ
A ORAȘULUI TIMIȘOARA

De șapte secole, documentele pomenesc numele orașului Timișoara. Omagiiind venerabila vîrstă a frumosului oraș bănățean, Muzeul Banatului din Timișoara, în colaborare cu Arhivele Statului din Timișoara și cu Biblioteca Municipală, au deschis o expoziție retrospectivă, care și propune să evocă momentele semnificative din zăbucimata istorie a multisecularului oraș. Prima atestare documentară a Timișoarei, acum șapte veacuri, nu constituie actul de naștere al orașului, ale cărui origini se pierd în negura comunei primitive. Materialul arheologic aparținînd neoliticului, epocii bronzu-

lui și epocii fierului, expus în primele vitrine, atestă existența unei intense vieți umane pe vatra orașului Timișoara încă din cele mai vechi timpuri. Continuitatea vieții în epoca romană este confirmată de expozatele rezultate din descoperirile arheologice făcute pe teritoriul orașului. Identificarea Timișoarei cu Zurobara, încercată de unii autori, rămîne deocamdată o simplă supoziție, în sprîlînul căreia ar trebui aduse dovezi convingătoare. Prima atestare documentară a orașului o constituie documentul prin care, în 1266, regele Ștefan II cel Tânăr, întărînd unui nobil proprietatea asupra unor moși, amintește de un pămînt aparținînd « cetății Timișoara » (terram castrî de Tymes) și de « oamenii cetății Timișoara » (Castrenslum de Tymes). Anarhia feudală, cauzată de luptele dintre puterea centrală și marea nobilime feudală, îl determină pe regele Carol Robert de Anjou ca, între 1318 și 1330,

să-și stabilească reședința la Timișoara, construind actualul castel Huniade, care, după multe modificări suferite în decursul veacurilor, adăpostește astăzi Muzeul Banatului. Timișoara va fi un timp o adevărată tabără militară, Carol Robert pregătînd de aici campania împotriva lui Bașarab, voievod al Țării Românești, încheiată cu dezastrul de la Poșada. Poziția geografică avansată a Timișoarei o face un bastion important în lupta antiotomană. Iancu de Hunedoara, care pe lângă alte funcții, o avea și pe cea de castelan de Timișoara, va poposi de multe ori în oraș, pregătînd luptele împotriva puterii cotoptoare a semilunii. Tradiția luptei antiotomane, ilustrată în mod atît de strălucit de Iancu de Hunedoara, va fi continuată în doua jumătate a secolului al XV-lea de un alt castelan al Timișoarei Paul Chinezul. Cu toată vitregia, timpului, Timișoara nu s-a afirmat numai pe tărîmul armelor,

Asediul orașului Timișoara de către Sigismund Báthory (1596), gravură contemporană.

ii și pe cel al literelor. În 1435 se naște la Timișoara Pelbartus, care, după studii temeinice la Universitatea din Cracovia, devine autorul unor cunoscute scrieri religioase, care cu toate că exaltă ideile divine și ascetismul religios, cuprind totuși cuvinte pline de revoltă împotriva asuprii feudale, a luxului și desfrâului clasei dominante. Cartea lui Pelbartus, «Pomerium Sermonum Quadragesimalium», ajunsă să fie tipărită în mai multe editii în Europa Occidentală.

În fața zidurilor cetății Timișoara își găsește tristul epilog lupta pentru dreptate a țărănilor răsculați, sub conducerea lui Gb. Doja (1514). Un contemporan, Sebastian Münster, remarcă în «Cosmographia» sa, apărută la Basel în 1551, că «înima lor (a țărănilor răsculați — n.n.) era plină de ură împotriva nobililor care-i exploatau și chinau au atât de cumplii».

Slăbite pe plan intern de neînțelese mișcări sociale ale lăbăgimii și de anarhia feudală tot mai profundă, Banatul și Timișoara își pierd tot mai mult din capacitatea de apărare. La 26 iulie 1552, Timișoara cade, după un asediu de o lună, în mâinile turcilor, act ce constituie încheierea unei mari perioade în istoria orașului. Încercarea făcută în 1596 de principele Transilvaniei, Sigismund Báthory, de a recupera Timișoara rămâne infructuoasă, după un asediu de 40 de zile.

Împ. de 164 de ani, Timișoara va fi capitala unui pașalic turcesc, ce îngloba întreg Banatul. Stăpânirea otomană la Timișoara s-a manifestat prin ritmul lent și dificil de dezvoltare, care va duce orașul la o decădere treptată. Mărturiile despre Timișoara otomană (Ibrahim Naimeddin Timișoreanul, Evlia Celebi, Samuel Timon etc.) arată condițiile grele în care se desfășurau viața și activitatea locuitorilor pe teritoriul orașului.

În 1716, Timișoara își schimbă din nou stăpânii: după un asediu îndelungat, trupele austriece ocupă orașul la 12 octombrie 1716. Instaurarea administratiei habsburgice se face cu tot complexul de măsură menite să înviorze activitatea economică, transformând Timișoara și întregul Banat într-o sursă de venituri. Acest aspect economic este ilustrat de numeroase acte, planuri și produse manufacturiere legate de Timișoara. Dintre cele mai importante amintim: lista fabricilor și manufacturilor existente la Timișoara în 1734, documente referitoare la Compania comercială din Timișoara, planul mașinii hidraulice construite în 1783 etc.

Celălalt aspect al dominației austriece la Timișoara este cel militar. Orașul continuă să fie un punct cheie în apărarea frontierelor Imperiului habsburgic. Acasă circumstanță determină transformarea Timișoarei într-o

cetate puternică, realitate care este ilustrată în expoziție prin numeroase stampe, planuri și documente referitoare la construcția fortificațiilor și la dezvoltarea urbanistică a orașului. Din multimea exponatelor remănumăm planul cetății și al orașului, datînd din 1823, la întocmirea căruia și-a adus contribuția cunoscutul matematician Bolyai, pe atunci inginer al cetății.

Intensa dezvoltare pe care o cunoaște Timișoara în secolul al XVIII-lea este conștientă în 1781 de împăratul Iosif al II-lea prin acordarea diplomei de oraș liber regesc (în expoziția organizată de Muzeul Banatului, se află expusă în original), care-i deschide astfel, prin autonomia acordată, largi perspective de dezvoltare.

Politica de oprimare promovată de oficialități a provocat la Timișoara numeroase nemulțumiri, culminînd în 1766 cu greva cafelor de cîzmar, amintită pe larg în registrul de protocoale al primăriei timișorene, expus în original.

Viața românească din Timișoara, în special cea culturală, se manifestă tot mai intens în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și la începutul celui următor. În 1756 este amintită o școală românească, pentru ca apoi Timișoara să se bucure de prezența și activitatea unor eminenți pedagogi ca Mihail Rosu, Teodor Iancovici, Dimitrie Tiichindeal și Paul Vasici, ilustrate printr-un bogat material documentar.

Contradicțiile tot mai acute între relațiile de producție retrograde, de tip feudal, și forțele de producție cu un tot mai pronunțat caracter capitalist, progresist pentru acea vreme, contradicția dintre baza economică și suprastructura societății, izbucnesc în ciocnirea violentă care o constituie revoluția de la 1848-1849. Timișoara, important centru militar și administrativ al monarhiei habsburgice, va fi asediată timp de 107 zile de trupele revoluționare maghiare, fiind teatrul unde se va da la 9-11 august 1849 o bătălie hotărîtoare pentru soarta revoluției. Arme, stampe și documente vin să ilustreze revoluția de la 1848-1849 pe teritoriul orașului Timișoara.

Cu toate că revoluția este înăbușită, ea vestește triumful definitiv al relațiilor de producție capitaliste. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, Timișoara cunoaște un avînt economic remarcabil, care o consacără ca un puternic centru industrial. Documente contemporane stau mărturie progresului rapid al vieții timișorene și transformării orașului într-un puternic centru al mișcărilor muncitorești. Dintre realizările remarcabile amintim numai cîteva: la 1 noiembrie 1864, Timișoara este primul oraș din Europa iluminat electric. În 1869 la Timișoara se introduce primele tramvaie cu cai, pentru

ca în 1899 orașul să fie printre primele din lume unde circulau tramvaie electrice. Marea concentrare industrială din Timișoara duce la dezvoltarea rapidă a clasei muncitoare și la maturizarea ei politică. La numai un an după constituirea Internaționalei I, la Timișoara se constituie o secție a acesteia, cu multiple legături internaționale, contribuind cu eficiență la organizarea mișcării muncitorești. După constituirea P.S.D. din Ungaria, Timișoara va continua să fie în fruntea centrelor, în care mișcarea muncitorească la o amploare nemaicunoscută.

Unirea Principatelor Române (1859) și războiul de independență găsesc un remarcabil ecou în presa și opinia publică timișoreană, ca de altfel toate evenimentele și problemele privind statul național român, nou constituit după victoriile de la 1877.

Viața culturală românească a orașului înregistrează momente importante, redată în expoziție printr-un variat material documentar: spectacolele date în 1868 la Timișoara de trupa teatrală a lui M. Pascaly, în care activa și tânărul M. Eminescu, prezenta lui Atanasie Marinescu sau Ion Slavici etc.

Visul de veacuri al poporului român, unitatea națională într-un stat liber și suveran, se împlineste prin istoricul act de la 1 decembrie 1918. Numeroase materiale ilustrează amploarea pe care a luat-o la Timișoara mișcarea în favoarea unității naționale.

Între cele două războaie mondiale, Timișoara cunoaște în continuare o ascensiune economică și culturală, (prezentată prin variatul material expozițional: presă, fotografii, acte etc.). Elanul mișcării evenimentelor retinec cîteva: înființarea în 1920 a Școlii politehnice, activitatea culturală desfășurată de Camil Petrescu în jurul ziarelor Limba română și Tara, conferința cetățenilor de onoare eminențului om politic Nicolae Titulescu (1933), pentru deosebitele merite în apărarea suveranității României și promovarea unei politici de pace și colaborare etc.

Miscarea muncitorească, ce cunoscuse încă înainte de 1918 un remarcabil avînt, parcurge în acest timp calea deplină maturizării sub conducerea P.C.R. Documentele și fotografiile expuse stau mărturie luptei hotărîte a clasei muncitoare din Timișoara, sub conducerea comunistilor, pentru dreptate socială, împotriva exploatării oligarhiei burgheze.

Expoziția se încheie cu materiale care prezintă lupta maselor populare timișorene, conduse de P.C.R., împotriva dictaturii militar-fasciste antonesciene, pregătirea insurecției armate și lupta victorioasă împotriva ocupației hitleriste.

COSTIN FENEȘAN